

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Gyermekkorú terhelt a büntetőbíróság előtt

Szerző: dr. Borbély Nóra Mária

Miskolc, 2017.június 20.

1. Bevezetés

A büntethetőségi korhatár meghatározása minden jogrendszerben a meghatározott társadalmi berendezkedésben adott időpontban született jogpolitikai döntés következménye, amely objektíven soha nem lesz meghatározható, ily módon mindig társadalmi vitára adhat okot. Az Európai Unióban teljesen eltérő életkori határok jellemzőek. Míg az Egyesült Királyságban tíz év, Belgiumban, Spanyolországban, valamint Portugáliában tizenhat év a büntethetőségi korhatár.

Megállapítható az is, hogy több olyan európai ország van, ahol a jogpolitika 14 éves vagy e feletti életkort tart megfelelőnek, az ez alatti korhatár nem mondható jellemzőnek¹.

Az Országgyűlés a magyar büntető igazságszolgáltatás azon - egyébként évtizedekig állandó rendelkezését² - miszerint a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévet be nem töltött elkövető büntetőjogi felelősségre vonása kizárt - megváltoztatta, és taxatív felsorolt bűncselekmények elkövetése esetén az elkövetéskor 12. életévet betöltött személyek büntetőjogi felelősségének megállapítását tette lehetővé a jogalkalmazó számára.

Az Európai Unió tagállamaiban a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában egyrészt a nevelési modell emelhető ki, mely szigorúan a terhelt személyiségre fókuszál, az ő társadalomba történő reintegrálását tűzi célul, míg ezzel szemben állva a másik irányzat az igazságszolgáltatási modell, melynek középpontjában maga a bűncselekmény van. A büntethetőség életkori határainak vizsgálata során megállapítható, hogy azt az ún. igazságszolgáltatási modellt követ európai uniós tagállamok törvényhozásai általában fiatalabb életkorban határozzák meg³.

¹dr. Tóth Mihály: Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvizén. Elérhető: <http://ujbtk.hu/dr-toth-mihaly-egy-buntetojogasz-gondolatai-a-vox-populi-oldalvizen/> Letöltés: 2016.09.30.

²A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 20.§ és a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény.

³Gyurkó Szilvia: A büntethetőség alsó korhatára, valamint a gyermek- és fiatalkorú elkövetőkkel szemben alkalmazott jogkövetkezmények körüli dilemmák In: Kriminológiai Tanulmányok 45. Országos Kriminológiai Intézet Budapest, 2008. Szerk: dr. Virág György

2. A hatályos jogszabályok vizsgálata

2011. február 15. napján, hozta nyilvánosságra az Európai Bizottság az ún. „Európai Unió gyermekjogi ütemtervet” amely jogalkotási feladatokat is tartalmazott a tagállamok számára.

Részben ennek hatására alkották meg gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvényt, amely a korábban hatályban volt, a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényt, az azóta ugyancsak hatályát veszített, a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendeletet, valamint a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényt, és a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt több helyen módosította.

A hatályos Btk. 16.§-ában foglaltak alapján nem büntethető, aki a cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be, kivéve az alább felsorolt bűncselekmények elkövetője, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek a felismeréséhez szükséges belátással:

- az emberölés (Btk. 160.§ (1)-(2) bekezdése) Ez alapján megállapítható, hogy az alapeset és valamennyi minősített eset büntethető, de az emberölés előkészülete és a gondatlanságból elkövetett emberölés esete nem.

- az erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 161.§);

- a testi sértés (Btk. 164.§ (8) bekezdés) Megállapítható, hogy a testi sértés kizárólag akkor büntethető, ha az életveszélyt vagy halált okoz, ettől enyhébben minősülő eseteknél azonban nem.

- a rablás (Btk. 365.§ (1)-(4) bekezdés) A rablás alapesete és valamennyi minősített eset büntethető, de a rablás előkészülete már nem büntethető.

- a kifosztás (Btk. 366.§ (2)-(3) bekezdés) - Az alapeset nem, kizárólag a minősített esetek büntethetőek.

A Btk. Különös Részében meghatározott további bűncselekmények miatt a felelősség megállapítására akkor sem kerülhet sor, ha azokat az elkövető a felsorolásban szereplő bűncselekménnyel együtt, alaki vagy anyagi halmazatban valósította meg. Megállapítható, hogy a jogalkotó a tizenkettő- tizennégy év közötti elkövetők büntethetőségének egyik feltételeként - az egyéb törvényi feltételek meghatározása mellett - a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátási képesség meglétét írja elő.

Mindezek alapján tehát, a tizenkettedik életévét betöltött gyermekkorú büntethetőségéhez az alábbi feltételek együttes megvalósulása szükséges:

- a Btk. 16. §-ában taxatíve felsorolt bűncselekmények valamelyikét követi el a terhelt, természetesen a büntető törvény 2013. július 1. napján történt hatálybalépése után,
- és a bűncselekmény elkövetésekor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek a felismeréséhez szükséges belátással, akkor az ilyen elkövető nem gyermekkorú többé, hanem fiataalkorúként terhelti minőségben büntetőeljárás alá vonható és a törvényben meghatározott büntetőjogi szankciókkal sújtható.

Az új Btk. miniszteri indokolása szerint⁴ a törvény főszabályként a büntethetőség alsó életkori határát továbbra is az elkövető tizennegyedik életévében határozza meg, mégpedig azzal az okkal, hogy a gyermekek nagyobb része - az általános iskolai tanulmányainak egyidejű befejezésével - ebben a korban éri el a testi és szellemi fejlettség azon szintjét, amelyre tekintettel büntetőjogi felelősségre vonható. A Btk. 16.§-ában felsorolt bűncselekmények listája nyilvánvalóan taxatív, a bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét be nem töltött terhelt bűnösségének hiánya - a felsorolt bűncselekmények kivételével - továbbra is megdönthetetlen vélelem; vagyis ha az

⁴Az indokolás szövege elérhető: jogikar.uni-miskolc.hu/download.php?fileName=/.../btk_indokolas.pdf Letöltés: 2017.05.02.

elkövető az elkövetés időpontjában még nem töltötte be a tizennegyedik életévét, akkor nem rendelkezik a büntetőjogi felelősségre vonáshoz szükséges belátási képességgel. A Btk. 105. §-ának (1) bekezdése meghatározza a fiatalkor fogalmát, eszerint fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.

Rögzíthető, hogy a gyermekkorú elkövetők büntetlensége - Btk. 16.§-ában foglaltak kivételével - továbbra is, majdnem az összes bűncselekményt tekintve feltétlen, vagyis nem függ a tizennégy év alatti elkövető belátási képességétől. Azonban a Btk. a taxatív meg határozott bűncselekmények tekintetében lehetővé teszi a fenti törvényi vélelem megdöntését - miként az a fiatalkorú fogalmának a 105.§ (1) bekezdés szerinti definíciójából is kitűnik - és így megteremtette a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét meg nem haladott elkövető fiatalkorúként történő büntetőjogi felelősségre vonásának a feltételeit.

3.Néhány szó a belátási képesség fogalmáról

A belátási képesség nem elmekörtani fogalom, nincs kapcsolatban a Btk. 17.§-ában megfogalmazott kóros elmeállapot fogalmával, meglétének megítélése jogkérdés. A belátási képesség vizsgálatakor abban kell állást foglalni, hogy a cselekmény elkövetésének időpontjában értelmileg és erkölcsileg kellően fejlett volt-e ahhoz a terhelt, hogy felismerje cselekményének jogellenességét és ezen felismerés tudatában cselekedjék.

A fiatalkorúak ellen folyamatban lévő büntetőeljárás általános szabályai szerint a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú terhelt ellen indult nyomozás felett is a fiatalkorúak ügyésze gyakorol fokozott felügyeletet, a gyermek- és fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményekkel összefüggő ügyészi szakfeladatok ellátásáról szóló 21/2013. (X. 31.) Legfőbb Ügyészi utasítás⁵ szerint. Az utasítás szerint az ügyész a fokozott ügyészi felügyeletet a büntetőeljárás megindítását követően a nyomozó szerv vezetőjének haladéktalanul bejelenti, és az ügy iratait havonta legalább egyszer megvizsgálja. Az egységes gyakorlat kialakítása érdekében az

⁵Elérhető: http://www.mklu.hu/pdf/uk/uk_2013_10.pdf letöltés:2017.05.02.

új Btk. hatályba lépése után, 2013. július 31. napján került kiadásra a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiataalkorú terheltek büntetőjogi belátási képességének a megítéléséről szóló 5/2013. (VII. 31.) Legfőbb Ügyész-helyettesi körlevél⁶. A körlevél ajánlása szerint a fiataalkorú terhelt elkövetéskori büntetőjogi belátási képességének a vizsgálatára az elmeállapotára vonatkozóan elvégzett igazságügyi elmeorvos szakértői vizsgálat eredményének az ismeretében kerülhet sor. Ennek alapján rögzíthető, hogy a tizenégy év alatti elkövető elmeorvos szakértői vizsgálatát a nyomozóhatóság minden olyan esetben el kell hogy végeztesse, amikor a Btk. 16.§-ában felsorolt bűncselekmények elkövetése merül fel.

A szakértői vizsgálat elvégzésére mindenképpen szükség van, figyelemmel arra, hogy a belátási képesség vizsgálatára csak az igazságügyi elmeorvos szakértői vizsgálat eredményének fényében kerülhet sor, mivel belátási képessége csak beszámítási képességgel rendelkező személynek lehet. Amennyiben ugyanis a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött terhelt beszámítási képessége kizárt, a belátási képesség tekintetében a további vizsgálat szükségtelen, büntetőjogi felelősségre vonása kizárt.

Ugyanakkor, ha a beszámítási képesség csak korlátozott, ez önmagában a belátási képességet nem zárja ki, így annak vizsgálatát el kell végezni. Amennyiben a szakértői vizsgálat alapján az állapítható meg, hogy a terhelt belátási képességgel nem rendelkezett, akkor ő büntetőjogi felelősségre nem vonható, ilyenkor a gyermekkorú elkövetőkre vonatkozó általános szabályok szerint - büntethetőséget kizáró okból - a Be. 6. §-a (3) bekezdésének c./ pontja alapján

- a büntetőeljárást nem lehet indítani és a feljelentést a Be. 174. §-a (1) bekezdésének c./ pontja alapján el kell utasítani, vagy a Be. További rendelkezése szerint

- a már megindult nyomozást a Be. 190. §-a (1) bekezdésének d./ pontja alapján meg kell szüntetni.

⁶Elérhető: http://www.mklu.hu/pdf/uk/uk_2013_7.pdf letöltés: 2017.05.02.

A Btk. módosítás hatására a jogalkotó 2014. március 15. napjával módosította az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendeletet és annak szövege kiegészült a fiatalok terhelte beszámítási és belátási képességének vizsgálatát szabályozó 19/A.§-al.

Ezen jogszabályi rendelkezés szerint, ha a kirendelő hatóság/bíróság kérdése tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalok terhelte beszámítási és belátási képességének vizsgálatára vonatkozik, a terhelte beszámítási képességét a 17. §-ban foglalt rendelkezések szerint - tehát az elmeállapot orvosszakértői vizsgálatának szabályai szerint - kell vizsgálni. Ha a vizsgálat alapján a terhelte beszámítható, az elmeállapotot vizsgáló orvosszakértő a belátási képességről is véleményt ad, azzal, hogy a belátási képesség vizsgálatához a terhelte klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológiai vizsgálatát is el kell végezni. A terhelte beszámítási és belátási képességének vizsgálatához szakkonzultánsként gyermek- és ifjúsági pszichiátriai vagy ezzel egyenértékű szakvizsgálóval rendelkező és e képzése tekintetében az egészségügyi dolgozók működési nyilvántartásában szereplő személyt kell igénybe venni. A körlevél útmutatása alapján a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött terhelte beszámítási képességének és büntetőjogi belátási képességének a vizsgálatára - a megalapozott gyanú közlését követően - a szakértőt haladéktalanul ki kell rendelni és egyesített igazságügyi elmeorvos szakértői és pszichológus szakértői véleményt kell beszerezni.

4. A terhelte megnevezése az eljárásban

A Btk. 16.§-ában meghatározott bűncselekmény miatt indult büntetőeljárásban az annak elkövetésével megalapozottan gyanúsítható tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött személy megnevezése fiatalok, őt mind a nyomozás során, mind a vádiratban és később az ítéletben is így kell megjelölni. Gyermekkorúként való megjelölése téves lenne, hiszen az adott bűncselekmények vonatkozásában belátási képességgel rendelkező személy a Btk. 105. §-ának (1) bekezdésben írtak szerint egyértelműen fiatalok minősül.

5. A joghátrány kiszabásának szempontjai

A fiatalkorúakra vonatkozó általános szabály alkalmazandó, miszerint a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani, továbbá szem előtt kell tartani. Ezt meghaladóan konkrét rendelkezés, hogy a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú terhelttel szemben joghátrányként csak intézkedés alkalmazható. Érdeemes tehát kiemelni, hogy a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható szankciók sorrendjéből a szabadságvesztés egyértelműen kimarad, de a szabadságelvonással nem járó büntetések sem szabhatóak ki a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú terheltek vonatkozásában. A tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú terheltek vonatkozásában a szabadságelvonással nem járó intézkedések közül önálló intézkedésként a megrovás, a próbára bocsátás és - amennyiben a fiatalkorú terhelt az ítélet meghozatalakor a tizenhatodik életévét már betöltötte - jóvátételi munkavégzés kiszabása merülhet fel a joghátrány kiszabása során.

A Btk. 16.§-ában meghatározott bűncselekmények mindegyike kiemelkedő tárgyi súlyúnak minősül, amennyiben, a büntetés célja, vagyis a fiatalkorú helyes irányú fejlődése, és az, hogy a társadalom hasznos tagjává váljon más módon nem érhető el, végső soron a szabadságelvonással járó javítóintézeti nevelés intézkedés elrendelése lehetséges.

6. A bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú előzetes fogvatartása

A bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú a Be. 126.§-ában meghatározott feltételek mellett őrizetbe vehető, a Be. 129.§-ának (2) bekezdésében és a 454.§-ának (1) bekezdésében írt okok és különös törvényi feltétel fennállása esetén előzetes letartóztatása elrendelhető, fenntartható. A tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú terhelt előzetes letartóztatásának végrehajtására és annak tartamára különleges rendelkezések vonatkoznak.

Ezek értelmében a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalok előzetes letartóztatását csak javítóintézetben lehet végrehajtani (Be. 454. §. (5a) bekezdés), így módon garanciális szabály, hogy az ilyen fiatal terhelt büntetés-végrehajtási intézetbe előzetes fogvatartása alkalmával sem kerülhet be.

A vele szemben elrendelt kényszerintézkedés legfeljebb a végrehajtás megkezdésétől számított egy évig tarthat, mert ennek elteltével az előzetes letartóztatás a törvény erejénél fogva megszűnik, a terheltet szabadítani kell, kivéve az ügydöntő határozat kihirdetése után elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás esetét, továbbá, ha az ügyben harmadfokú bírósági eljárás vagy hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárás van folyamatban (Be. 455.§ b./ pont).

7. Összegzés

A büntethetőségi életkor leszállítását nem tartom előremutató lépésnek, álláspontom szerint az ilyen fiatal elkövetőkkel szemben sokkal inkább célra vezetne valamiféle - az eljárás lefolytatásának mellőzésével alkalmazott- sokkal inkább nevelő, resztoratív jellegű joghátrány meghatározása. Mindemelett a Btk. jelenlegi szankciórendszere nem ad megfelelő eszközt a joghátrányt kiszabó bíró kezébe, így annak módosítása, a szankciók körének szélesítése a fiatalok elleni eljárásban a korhatár leszállításától függetlenül is fontos lenne.

Hivatkozott irodalom:

Gyurkó Szilvia: A fiatalkorúak büntetőjogának reformja az Egyesült Államokban, és annak hatása az európai folyamatokra
(http://unicef.hu/c/document_library/get_file?p_l_id=23762&noSuchEntryRedirect=viewFullContentURLString&fileEntryId=95794.)

Gyurkó Szilvia: A büntethetőség alsó korhatára, valamint a gyermek- és fiatalkorú elkövetőkkel szemben alkalmazott jogkövetkezmények körüli dilemmák (Kriminológiai Tanulmányok 45., OKI, 2008

Gyurkó Szilvia: A gyermekkor határának kérdése (Észrevételek Benczúr Csaba Tények és gondolatok a gyermekbűnözésről című tanulmányával kapcsolatban). 25. o. In: Ügyészek Lapja 2007.2. 24-29. oldal.

Margitán Éva: A beszámítást kizáró okok. In: Filó Mihály - Jakucs Tamás - Margitán Éva - Szabó Imre - Vaskuti András: Büntetőjog. (Szerk.: Margitán Éva). ELTE Jogi Kari Jegyzetek 4. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010. 48. oldal.

Tóth Mihály: Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvizén (Élet és Irodalom, LVI. évfolyam, 35. szám)

Felhasznált irodalom:

Belovics Ervin (szerk.): Büntetőjog I. (HVG ORAC Lap - és Könyvkiadó Kft. 2012.

Gönczöl-Korinek- Lévai: Kriminológiai ismeretek: Bűnözés, Bűnözéskontroll
Corvina Kiadó, Budapest, 1996.

Jakucs Tamás (szerk): A Büntető Törvénykönyv Magyarázata, KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft.
Budapest, 2004.